УДК 792(477.51-25)

Тамара Дорохіна, Владислав Косаченко

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ АКАДЕМІЧНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНИЙ ТЕАТР ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

DOI: 10.58407/litopis.230606
© Т. Дорохіна, В. Косаченко, 2023. CC BY 4.0
ORCID: https://orcid.org/ 0000-0002-9936-6226, https://orcid.org/0000-0002-7982-4410

Мета статті *– розглянути історію Чернігівського обласного академічного українського музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка; описати його культурно-просвітницьку діяльність та колектив установи; схарактеризувати значення для місцевого населення та Чернігівщини в різні періоди функціонування; ознайомити з випробуваннями, які були подолані заради роботи театру; прокоментувати сьогодення пам'ятки культури місцевого значення.* ***Наукова новизна*** *статті полягає в тому, що з опертям на архівні матеріали запропоновано більш повне та систематизоване висвітлення історії Чернігівського драмтеатру.* ***Методологічну основу*** *роботи становлять принципи цілісності, систематичності, історизму та об'єктивності, завдяки чому вдалося досягти неупередженості та забезпечити комплексність дослідження. Під час написання роботи використано загальні* ***методи*** *дослідження: емпіричні, теоретичні, комплексні, а також спеціальні методи наукового дослідження: компонентний аналіз та групування.* ***Висновки*** *відповідають поставленій меті дослідження: простежено історію Чернігівського обласного академічного українського музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка від моменту заснування у 1926 р. й до сьогодення. Упродовж 1943–1959 рр. театр працював у непристосованих до роботи приміщеннях, зазнавав матеріальних труднощів, зміни керівництва та колективу, проте зберіг свою професійну функцію й продовжив бути головним культурно-просвітницьким центром міста, дарувати радість та творчу насолоду не тільки Чернігівщині.*

Ключові слова: *архітектурна пам'ятка, музично-драматичний театр, культурний центр, репертуар, реконструкція.*

Чернігів – історичний центр Сіверської землі – має багату історію й славиться історичною та культурною спадщиною. Наша увага звернена до Чернігівського обласного академічного українського музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка – одного з найстаріших обласних театрів в Україні. Випробування, що випали на долю цього культурно-просвітницького центру, він мужньо подолав завдяки безмежній любові творчого колективу до своєї справи.

Чернігівський музично-драматичний театр було засновано в 1926 р. в м. Зінов'євськ (колишній Єлисаветград, згодом Кіровоград, нині Кропивницький) шляхом реорганізації робітничого драматичного гуртка при провідному підприємстві сільськогосподарського машинобудування «Червона зірка» в пересувний робітничо-селянський український драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка. Трупа робітничо-селянського театру складалася як із професійних акторів, так і з працівників машинобудівного заводу. Першим керівником колективу був актор і режисер Леонід Юліанович Предславич (1897–1960). Для презентації театру керманич обрав твір класика української літератури І. Котляревського «Наталка Полтавка», який був успішно презентований колективом. Подорожуючи містами і селами, у перші роки роботи театр пропонував до перегляду такі вистави: «Гайдамаки» Т. Шевченка, «Сучета» І. Карпенка-Карого, «Мірандоліна» Карло Гольдоні, «Живий труп» Л. Толстого тощо[1].

У 1933 р. Наркомосвіти УРСР відрядив колектив театру на обслуговування населення новоутвореної Чернігівської області (1932). Спочатку трупа гастролювала Чернігівщиною в статусі пересувного театру. На початку 1934 р. за рішенням столичної влади театр реорганізували в стаціонарний колектив і дали назву – Чернігівський державний обласний український музично-драматичний театр ім. Т. Шевченка. Слушно зазначити, що деякі дослідники датою народження Чернігівського драмтеатру вважають 1934 р. В Українській

[1] Міненко Раїса. Історія театру: 1926–2018. *Чернігівський обласний академічний український музично-драматичний театр імені Тараса Шевченка. Офіційний сайт*. URL: https://teatr.cn.ua/history/.

радянській енциклопедії історик, працівник культпросвіти, директор театру 1982–1987 рр. Леонід Тихонович Зайчик (1937–2014) розпочинає історію чернігівського драмтеатру так: «Заснований 1934 на базі Кіровоградського пересувного робітничо-колгоспного театру»[2].

У Чернігові театр розмістився в колишньому Будинку Миколаївського єпархіального братства (1911–1912) (Фото 1). Газета «Більшовик» з перших номерів 1934 р. повідомляла про заходи, які відбувалися в приміщенні державного обласного театру ім. Шевченка («колектив театру вже став на шлях перебудови своєї роботи»[3], гастролі театрів з інших міст, урочистий пленум міськради, концерти тощо[4]).



Фото 1. Будинок Миколаївського єпархіального братства. Чернігів. 1911 р. Фото В. Гольдфайна[5].

У звітній доповіді «Исполнительного Комитета Черниговского Городского Совета депутатов трудящихся», присвяченій роботі з відновлення «с 21 сентября 1943 г. по 20 ноября 1947 г.» усіх сфер життя та діяльності Чернігова, зазначено: «До войны в Чернигове … был хороший Драматический театр на 1200 мест»[6], що вказує на професійний рівень театру в 1930–1940-х рр.

Головним режисером театру тоді було призначено Григорія Володимировича Воловика (1902–1967), який у 1948 р. отримав звання заслуженого артиста Української РСР. На цій посаді він працював до початку Другої світової війни.

Директором театру призначили Миколу Федотова, який обіймав цю посаду менше року. «Постановою секретаріату чернігівського облбюро КП(б)У від 19/ XII–33 р. … за притуплення класової пильності, за те, що своєю бездіяльністю і безгосподарністю довів театр до розвалу, з роботи зняти, з партії виключити й віддати до суду»[7].

Слушно зазначити, що директори театру, на відміну від художніх керівників, достатньо часто змінювалися. До початку 1950-х рр. їх кількість була більше десяти. У 1953 р. директором театру призначено Сергія Ілліча Шевченка, який одним із перших збільшив строк обіймання посади до семи років.

Період сер. 1930-х – поч. 1940-х рр., попри репресії та цензуру в СРСР, був для колективу драматичного театру успішним. Чернігівці побачили на театральній сцені п'єси за творами М. Коцюбинського, М. Кропивницького, М. Старицького, О. Корнійчука, свого земляка – Івана Антоновича Кочерги, світових класиків – Ф. Шиллера, Мольєра.

Важливою подією в житті театру стала вистава «Тарас Шевченко» за п'єсою Юрія Григоровича Костюка (1910–1995), присвячена 125-річчю від дня народження поета. Із цією виставою трупу театру запросили виступити в Києві, а виконавця головної ролі Воло-

[2] Зайчик Л. Чернігівський український музично-драматичний театр ім. Т. Шевченка. *Українська радянська енциклопедія:* У 12 т. / Гол. ред. М. Бажан; редкол.: О. Антонов та ін. 2-ге вид. Київ: Головна редакція УРЕ, 1985. Т. 12. С. 293.
[3] За культурну передову Чернігівщини. *Більшовик.* 1934. № 11 (325). 13 січня. С. 2.
[4] *Більшовик*. 1934. 8 лютого, 8 березня та ін. С. 4.
[5] Будинок Миколаївського Єпархіального братства св. Михаїла. Автор В. Гольдфайн, 1911 р. *Wikimedia Commons*. URL: File:Миколаївський єпархіальний будинок.jpg.
[6] Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО). Ф. Р. 90. Оп. 3. Спр. 55. С. 124.
[7] Про облтеатр ім. Шевченка. *Більшовик*. 1933. № 294 (314). 30 грудня. С. 3.

димира Волгрика нагородили пам'ятною медаллю. Про підготовку п'єси неодноразово йшлося в чернігівських газетах з початку 1939 р. Так, у статті «Як ми працюємо над п'єсою про Т.Г. Шевченка» схарактеризовано образ поета, який буде презентований глядачам, та сюжетну лінію вистави, названо прізвища композитора, балетмейстера, декоратора та ін., а також зазначено, що в спектаклі «взяв участь весь колектив артистів театру»[8]; замітки «Урочисте засідання, присвячене 125-річчю з дня народження Т.Г. Шевченка»[9] та «Урочистий вечір пам'яті Т.Г. Шевченка»[10] розповіли про урочисті збори, які відбулися 9 березня в приміщенні театру за присутності «партійних, радянських і громадських організацій», присвячені 125-річниці від дня народження Кобзаря. Після вшанування пам'яті Т. Шевченка (доповідей письменників, «гостей з сіл Чернігівщини, де перебував Т.Г. Шевченко» та ін.) відбулася прем'єра п'єси «Тарас Шевченко». З 10 березня перегляд вистави був запропонований для всіх охочих. Обговорення п'єси продовжувалося й після прем'єри: «25 березня, у приміщенні редакції газети "Більшовик", відбудеться літературний вечір, присвячений обговоренню ювілейної вистави обласного театру ім. Шевченка – п'єса "Тарас Шевченко" – Ю. Костюка»[11].

Варто зауважити, що інформація про успіхи театру, відкриття та закриття театральних сезонів, гастрольні поїздки тощо регулярно подавалася в ЗМІ. Наприклад, найактивнішими в цьому напрямі були газети «Більшовик» та «Деснянська правда»: стаття «Привіт колективу державного театру імені Шевченка, що сьогодні розпочинає десятий ювілейний сезон», розповіла, що «4 жовтня наш колектив починає зимовий сезон, вперше перейшовши на стаціонарну роботу … Ми чимало зробили також, щоб охопити райони області та підготуватися до наступного сезону. Такі вистави, як "Ревізор", "Аристократи", "Хороше життя", "Соло на флейті", "Маруся Чурай" та молодницька п'єса "Відважний боягуз" – це той фонд, з яким вступаємо в новий сезон»[12]; «На площі ім. Куйбишева за пропозицією партійних і радянських організацій м. Чернігова, підтриманою автором проекту (авт. – архітектор Касьянов), залишається в резерві ділянка для майбутнього будівництва театру»[13]; «Чернігівський Державний драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка повернувся з гастрольної подорожі і 9 жовтня починає свій новий сезон у м. Чернігові … Новий сезон (1938/1939 р.) ми починаємо п'єсою "Фата Моргана"»[14]; у статті «30-річчя обласного театру ім. Т. Шевченка» представлено огляд діяльності театру: «За 30 років свого існування він поставив понад 200 п'єс класиків російської, української, західноєвропейської драматургії, сучасних радянських драматургів. Глядачам Чернігова та інших міст показано більше 12 тисяч спектаклів»[15] (Фото 2); «Відбулися збори артистів Чернігівського театру


ДЕСНЯНСЬКА ПРАВДА

Група найстаріших акторів та технічних працівників Чернігівського обласного музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка.

Фото З. Кругерського.

Фото 2. Фотографія колективу драмтеатру з нагоди 30-річчя заснування[16].

[8] Воловик Г. Як ми працюємо над п'єсою про Т.Г. Шевченка. *Більшовик*. 1939. № 53 (1854). 6 березня. С. 3.
[9] Урочисте засідання, присвячене 125-річчю з дня народження Т.Г. Шевченка. *Більшовик*. 1939. № 55 (1858). 9 березня. С. 4.
[10] Урочистий вечір пам'яті Т.Г. Шевченка. *Більшовик*. 1939. № 57 (1858). 11 березня. С. 4.
[11] Літературний вечір. *Більшовик*. 1939. № 68 (1869). 24 березня. С. 4.
[12] Рейзін П. У дальшу творчу путь. *Більшовик*. 1935. № 228 (828). 4 жовтня. С. 3.
[13] Чернов Є. Перспективи розвитку міста. *Більшовик*. 1938. № 238 (1740). 16 жовтня. С. 3.
[14] Воловик Г. До відкриття сезону театру ім. Т. Шевченка. *Більшовик*. 1938. № 232 (1734). 9 жовтня. С. 3.
[15] 30-річчя обласного театру ім. Т. Шевченка. *Деснянська правда*. 1956. № 254. 28 грудня. С. 2.
[16] Збори артистів Чернігівського театру ім. Т. Шевченка. *Деснянська правда*. 1958. № 191. 28 вересня. С. 2.

ім. Т. Шевченка … завдання чернігівських артистів в сезоні 1958–1959 рр. … начальник облуправління культури т. Кульбицький вручив великій групі акторів грамоти Міністерства культури УРСР та облуправління культури. Багатьом артистам вручені також премії»[17]; інформація про підготовку до 150-річчя від дня народження Т. Шевченка: «Шана Великому Кобзареві»[18] та «Вогні Кобзаревого свята»[19] та ін.

Окрім того, на останніх сторінках газет розміщували рубрики, де був оголошений репертуар театральних установ міста: «Більшовик» – «Театр і кіно», «У Чернігові», «Театр», з 1939 р. – «Сьогодні в Чернігові»; «Деснянська правда» – «Сьогодні в Чернігові» та «В театрі і кіно».

Чернігівський театр здобув репутацію одного з найкращих в Україні. На превеликий жаль, мирну творчу працю театралів перервала війна. У червні 1941 р. колектив театру перебував на гастролях у м. Орел. З оголошенням про початок війни творчий колектив розділився на три концертні бригади, які виступали в частинах діючої армії. Деякі актори, повернувшись до Чернігова, увійшли до складу партизанського з'єднання Федорова, що діяло на окупованій німцями Чернігівщині. Василь Хмурий, Володимир Коновалов, хормейстер Д. Ісенко створили «Театр Лісограду» і влаштовували вистави та концерти для партизанів.

23 серпня 1941 р. під час німецько-фашистського бомбардування міста «было сожжено здание театра, полностью оборудованное с мебелью, театральными костюмами, декорациями и реквизитом; здание гаража во дворе театра и жилой дом работников театра»[20]. У вересні 1943 р. частина театральної трупи, зібравшись у визволеному Чернігові, відновила роботу театру в уцілілій будівлі Єлецького монастиря – у приміщенні колишньої Петропавлівської церкви, де обладнали сцену та організували глядацьку залу (Фото 3). У звіті «Исполнительного Комитета Черниговского Городского Совета депутатов трудящихся … за время с 21 сентября 1943 по 20 ноября 1947 г.» приділено увагу налагодженню культурно-просвітницької роботи в місті, зокрема вказано, що «оборудовано помещение Украинского Драматического театра на 450 мест (460 мест[21])»[22]. Зазначимо, що Єлецький монастир також частково постраждав під час бомбардування Чернігова фашистами: «повреждены … кельи Елецкого монастыря XVII в., колокольня Елецкого монастыря XVII в.»[23].



Фото 3. Територія Єлецького монастиря, храм Петра і Павла, у якому розміщався Чернігівський обласний український музично-драматичний театр ім. Т. Шевченка (1943–1959)[24].

Повноцінно працювати було складно: не було декорацій, реквізиту, костюмів, не вистачало акторів, проте театр відроджувався, ставлячи нові вистави та відновлюючи колиш-

[17] Збори артистів Чернігівського театру ім. Т. Шевченка. *Деснянська правда*. 1958. № 191. 28 вересня. С. 2.
[18] Шана Великому Кобзареві. *Деснянська правда*. 1964. № 23. 1 лютого. С. 1.
[19] Грабовець І. Вогні Кобзаревого свята. *Деснянська правда*. 1964. № 37. 21 лютого. С. 4.
[20] Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО). Ф. Р. 719. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 1.
[21] Там само. Ф. Р. 90. Оп. 3. Спр. 55. Арк. 144.
[22] Там само. Арк. 125.
[23] Там само. Ф. П. 616. Оп. 1. Спр. 1559. Арк. 107.
[24] Фото з архіву драмтеатру, надано керівницею літературно-драматичною частиною театру Раїсою Міненко.

ній репертуар. У «Доповідній записці» від 25 березня 1946 р. до виконкому Чернігівської облради депутатів трудящих зазначено, що «Чернігівський облмуздрамтеатр працював безпланово; не було художнього керівника, заст. директора, адміністратора. Сезон 1944–1945 рр. театр відкрив 2/II-1945 р.». У записці була «Примітка», де йшлося про надання дотації театру в сумі 300 тис. крб. Далі зазначено, що на кінець першого кварталу 1946 р. «посади керівного, адм. і художньо-творчого складу повнотою укомплектовано. Сезон 1945–1946 рр. театр відкрив 7 листопада 1945 р.». Дотацію театр отримав у розмірі 527 тис. крб.[25]

З 16 вересня 1945 до 16 вересня 1947 рр. художнім керівником, режисером Чернігівського обласного українського драматичного театру ім. Т. Шевченка був заслужений артист УРСР (1951) Дмитро Миколайович Кот-Котевич (1894–1974)[26]. Крім проблем, пов'язаних з театральною культурою, йому довелося займатися питаннями приміщення театру, майна, створення театрального колективу тощо. Для вирішення проблеми нестачі акторів Д. Кот-Котевич запрошував на роботу акторів з інших міст: Барнаула, Новосибірська, Запоріжжя тощо[27].

У період з 17 вересня 1947 до 17 лютого 1948 рр. Д. Кот-Котевич працював головним режисером у Запорізькому театрі ім. Щорса, проте на підставі клопотання завідувача Чернігівського Облвідділу мистецтва В. Зорина та листа-заяви самого Д. Кота-Котевича в 1948 р. митець повернувся на посаду художнього керівника Чернігівського обласного драматичного театру й обіймав її з 18 лютого 1948 до 12 лютого 1953 рр.[28]

Найскладнішими для театру були перші 10 повоєнних років. Про матеріальні труднощі цього періоду свідчать документи, які зберігаються в Державному архіві Чернігівської області. Наприклад, «Рішення № 2256 виконкому Чернігівської обласної ради депутатів трудящих від 12 серпня 1948 р. "Про тимчасове розформування Чернігівського Обласного Музично-Драматичного театру ім. Шевченка як окремої самостійної театральної одиниці в системі Облвідділу в справах мистецтв Чернігівської області". В зв'язку з тим, що стаціонарне приміщення Чернігівського Обласного музично-драматичного театру в м. Чернігові є зовсім непридатним для використання як бази театру і театр не може утримувати себе», з 15 серпня 1948 р. його розформувати, «з кращих акторів театру утворити при облфілармонії театрально-концертну бригаду, для роботи на договірних умовах». Усе майно театру цим рішенням передавали Чернігівській облфілармонії[29].

Уже за півроку «Пояснительная записка Черниговского областного театра им. Шевченка к балансу на 1/IV – 1949 г.» виголосила, що «по решению Черниговского Облисполкома театр им. Шевченка возобновил свою деятельность с 1-го декабря 1948 г. С 1/XII–48 г. по 16/I–49 г. был организационный период. Деятельность свою театр начал 16/I–49 г.»[30].

Довідка «Стоимость содержания здания Черниговской облфилармонии за период с 1949 г. по 1954 г.», підготовлена директором та головним бухгалтером обласної філармонії, містить вартість оренди, яку сплачував драмтеатр філармонії за цей період[31]. У звітній документації про діяльність філармонії та драмтеатру, зверненнях їхніх керівників до обладміністрації, депутатів Чернігівської міської Ради тощо постійно йшлося про необхідність різного виду ремонту будівлі, приміщень та обладнання для роботи театральних колективів на належному рівні.

Наступним художнім керівником театру до 1960 р. був заслужений артист Казахської РСР (1943) Борис Аронович Лур'є (1911–1973)[32]. У 50-х рр. до репертуару театру входили вистави: «Безталанна» І. Тобілевича, «Не судилось» та «Циганка Аза» М. Старицького, «У неділю рано зілля копала» О. Кобилянської, «Украдене щастя» І. Франка, «Платон Кречет», «Макар Діброва» та «В степах України» О. Корнійчука, «Останні» та «На дні» О. Горького, «Ревізор» М. Гоголя, «Дві сім'ї» та «Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького тощо.

1956 р. для театру був ювілейним – 30 років діяльності. 24 грудня творчий колектив приймав вітання від представників багатьох сфер діяльності: працівників культури, робітників та колгоспників, партійних і громадських діячів тощо. Директор театру С. Шевченко ознайомив присутніх із досягненнями театрального колективу за 30 років, розповів про репертуар, гастролі та плани на майбутнє. Після святкових промов гостей, виголошення

[25] ДАЧО. Ф. Р. 5036. Оп. 4. Спр. 73. Арк. 26.
[26] ДАЧО. Ф. Р. 1930. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 3.
[27] Т. Гребеник 11.12.2017 у м. Чернігів від Котевича Олега Дмитровича, 1948 р. н.
[28] ДАЧО. Ф. Р. 1930. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 5.
[29] Там само. Ф. Р. 5255. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 62.
[30] Там само. Ф. Р. 719. Оп. 1. Спр. 26. Арк. 134.
[31] Там само. Ф. Р. 5255. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 31.
[32] Глива А. Лур'є Борис Аронович. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: https://esu.com.ua/article-59341.

вітальних телеграм від Міністерства культури УРСР та БРСР, театрів різних міст України тощо відбулося нагородження представників колективу грамотами став концерт колективу[33].

Питання необхідності нової (власної) будівлі для драмтеатру неодноразово поставало на різних адміністративних рівнях міста. У ДАЧО зберігається «Архітектурно-історичний нарис» (1978) Андрія Антоновича Карнабеда (1927–2005) – архітектора, краєзнавця, кандидата архітектури (1974), де зазначено, що «У 1944–1945 рр. архітектор Панчук Н. за участю архітектора Букловського П. опрацювали в Дніпроміcто генеральну схему планування Чернігова як політичного та адміністративно-господарчого центру області і як міста-музею. Виключне історико-культурне значення міста було підтверджене наказом Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР від 22 квітня 1946 р., за яким Чернігів увійшов до числа історичних міст Союзного значення»[34]. А. Карнабед розповів про плани (пропозиції) архітектора Олександра Михайловича Касьянова (1906–1961) «створити нову адміністративну площу» та запропонував забудову площі ім. Куйбишева (Красної): «Площу Куйбишева намічалося перетворити на центр загальноміського значення. Тут передбачалось в приміщенні колишнього губернаторського земства (зараз облвиконком) розмістити міськраду, спорудити готель, театр, кінотеатр, критий ринок та універмаг»[35]. Слушно зазначити, що в 1935 р. О. Касьянов презентував своє бачення забудови площі ім. Куйбишева так: «Ця площа по закінченню реконструктивних робіт зовсім змінить своє обличчя. Старі будинки, що знаходяться на площі ім. Куйбишева: ресторан, нафтосиндикат, п'ятницька церква, текстильна фабрика – повинні бути знесені, а на їхньому місці посередині площі будуть збудовані театр або бібліотека. Навколо них будуть квітники»[36].

Серед проєктів-ілюстрацій забудови площі 1948–1949 рр. під назвою «Чернигов. Проект реконструкции центра» наявне зображення «Театральної площі» з розміщенням на ній театру (1949) (Фото 4)[37].



Фото 4. Проєкт реконструкції центру. Зображення драмтеатру[38].

Приміщення для Чернігівського обласного музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка було збудоване за проєктом архітекторів Семена Давидовича Фрідліна, Михайла Яковича Лібмана, Семена Павловича Тутученка[39]. Про будівництво драмтеатру писали газети в 1957 р.: «Гладка поверхня асфальту виводить на широку, залиту сонцем площу. Вона ніби поєднує дві частини головної вулиці. Тут – новий готель, адміністративні і жилі будинки. Ліворуч видно колонаду кінотеатру ім. Щорса, праворуч – одягається в білі облицювальні плити приміщення драматичного театру»[40].

[33] 30-річчя обласного театру ім. Т. Шевченка. *Деснянська правда*. 1956. № 254. 28 грудня. С. 2.
[34] ДАЧО. Ф. Р. 9035. Оп. 1. Спр. 45. Арк. 58.
[35] Там само. Арк. 52–53.
[36] Касьянов. О. Соціалістична реконструкція м. Чернігова. *Більшовик*. 1935. № 239 (839). 17 жовтня. С. 3.
[37] ДАЧО. Ф. Р. 9035. Оп. 3. Спр. 2. Арк. 3.
[38] Там само. Арк. 3 (№ 4).
[39] Там само. Ф. Р. 9035. Оп. 1. Спр. 45. Арк. 63.
[40] Давидов І. Головна вулиця. *Деснянська правда*. 1957. № 224. 13 листопада. С. 3.



Фото 5. Будівництво драмтеатру, 1958 р.[41]

Споруда розташована на Красній площі (на час будівництва театру площа мала назву площа ім. Куйбишева), її головний південно-західний фасад, який увінчує восьмиколонний портик з трикутним фронтоном, прикрашеним горельєфами Т. Шевченка та героїв його творів. Про відкриття театру двічі розповіли місцеві газети. Так, «Деснянська правда» у статті «З новосіллям, шевченківці, з театром, чернігівці!» розмістила фотографію театру, у яскравих «кольорах» схарактеризувала «окрасу сучасного центру» міста та виголосила значення будівлі: «це пам'ятник Тарасові Григоровичу Шевченко … це атестат зрілості нашим будівельникам» тощо, а також повідомила, що «сьогодні, у переддень великого свята (6 листопада – *Т.Д, В.К.*), двері нового театру гостинно відчиняться перед чернігівцями. Найперша вистава у новому театрі – "Щорс"» Юрія Петровича Дольд-Михайлика[42].

Газета «Більшовик» у статті «Театр відкрито» також подала фотографію нової будівлі й розповіла, що «21 листопада 1959 р. в Чернігові відбулося урочисте відкриття новозбудованого приміщення обласного музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка … Представник будівельників – начальник будівельного управління № 1 т. Вінниченко вручає директору театру т. Шевченко символічний ключ від приміщення … Колектив театру показав присутнім виставу В. Корнійчука "Чому посміхалися зорі"»[43] (Фото 6).



Фото 6. Новозбудований театр ім. Т. Шевченка. Фото З. Кругерського[44].

[41] Фотографія з архівного зібрання театру. Надано керівницею літературно-драматичною частиною театру Раїсою Міненко.
[42] Журба К. «З новосіллям, шевченківці, з театром, чернігівці!». *Деснянська правда*. 1959. № 218 (7053). 6 листопада. С. 3.
[43] Театр відкрито. *Більшовик*. 1959. № 226. 22 серпня. С. 3.
[44] Там само. С. 3.

Рішенням виконкому Чернігівської обласної ради депутатів трудящих від 05.06.1978 № 232 будівля драмтеатру оголошена пам'яткою архітектури місцевого значення.

З 1960 до 1965 рр. посаду художнього керівника театру після Б. Лур'є на невеликі терміни займали М. Бондаренко, О. Сапсай, М. Вельямінов-Зернов, П. Морозенко.

1965 р. головним режисером театру став заслужений артист УРСР Віталій Васильович Рудницький, який керував установою до 1983 р. За цей час колектив поповнився новими акторами, було зіграно багато прем'єр. Найуспішнішими за визнанням критиків стали: «Сорочинський ярмарок» та «За двома зайцями» М. Старицького, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Ревізор» М. Гоголя, «Американська трагедія» Т. Драйзера. Наявність у театрі власного балету, оркестру, хору та драматичних акторів, які мали «співучі» голоси, дала змогу ставити музичні комедії та оперети класичних і сучасних авторів.

У 1976 р. за значні творчі успіхи колектив театру був нагороджений Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

Вагомий внесок у розвиток Чернігівського театру зробила Олена Павлівна Латиш (1948–1998), яка з рядової актриси виросла до директорки театру, займала цю посаду з 1987 по 1998 рр. На превеликий жаль, не всім мріям і починанням судилося здійснитися – вона передчасно пішла з життя. З її ініціативи в 1990 р. народився фестиваль «Слов'янські театральні зустрічі». Художнім керівником у 1984–2003 рр. був народний артист України та СРСР Володимир Григорович Грипич (1923–2005). З 2001 р. фестиваль отримав статус Міжнародного, до участі в ньому запрошували театральні колективи різних країн світу. У XXIV Міжнародному фестивалі «Слов'янські театральні зустрічі» взяли участь 12 театральних колективів[45].

21 червня 1994 р. Чернігівський обласний музично-драматичний театр ім. Т. Шевченка перетворено на Державне комунальне підприємство «Чернігівський обласний український музично-драматичний театр ім. Т. Шевченка»[46].

У 2001 р. за високі творчі досягнення та у зв'язку із 75-річчям Чернігівському обласному українському музично-драматичному театру ім. Т. Шевченка надано статус академічного.

2000-ті рр. для Чернігівського драмтеатру стали певним випробуванням на міцність. Особливо їх друга половина, коли за 10 років, з 1999 до 2009 рр. в установі змінилися 4 керівники. З вересня 2003 р. до червня 2009 р. посаду генерального директора та художнього керівника театру обіймав Іван Олексійович Семененко.

У червні 2009 р. рішенням Чернігівської облради на посаду генерального директора було призначено Сергія Дмитровича Линника, який керував драмтеатром до початку 2015 р. Його наступником став заслужений діяч мистецтв України Сергій Михайлович Мойсієнко. З 2020 р. – директор та художній керівник театру.

Сьогодні в репертуарі Чернігівського драмтеатру понад 30 вистав найрізноманітніших жанрів. Незмінний художній керівник театру з 2010 р. – Андрій Рінатович Бакіров, з 2020 р. – перший заступник директора з творчих питань. У виборі п'єс для постановок перевагу традиційно надають творам класиків української та світової драматургії – Нечуя-Левицького, Старицького, Гоголя, Шекспіра, Мольєра. Водночас до уваги глядачів пропонуються й п'єси сучасних драматургів: М. Камолетті, Р. Куні, М. Ворожбит.

Трупа Чернігівського драмтеатру регулярно бере участь у міжнародних та вітчизняних театральних заходах, презентаціях, художньо-культурних, громадських акціях та концертних програмах. На базі драмтеатру часто відбуваються міжнародні та дитячі театральні фестивалі.

Проте не завжди театр міг самостійно обирати репертуар, на власний розсуд організовувати й проводити розважальні заходи тощо. Колектив постійно відчував контроль з боку Комітету у справах мистецтва при Раді Міністрів Української РСР, виконавчого комітету Чернігівської обласної ради депутатів трудящих, відділу у справі мистецтв при виконкомі обласної ради депутатів трудящих, бюро обкому КП(б)У та ін. Їхні постанови, розпорядження, накази, перевірки «керували» діяльністю культурно-просвітницьких установ, особлива увага приділялася контролю за репертуаром театрів. До прикладу, у «Постанові секретаріату чернігівського облбюро КП(б)У з 19.XII–33 р.» ішлося про те, що «театр був засмічений класово-ворожими елементами … директор театру Федотов допустився притуплення класової пильності», зауваження були висловлені щодо п'єси «Запорожець за Дунаєм» та ін. Було ухвалено рішення звільнити директора театру і «віддати до суду»[47]; «Розпорядженням управління контролю за репертуаром та видовищами комітету в справах мистецтва при Раді Міністрів УРСР. 25 травня 1946 р.» було заборонено театру

[45] Міненко Раїса. Історія театру: 1926–2018. URL: https://teatr.cn.ua/history/.
[46] ДАЧО. Ф. Р. 719. Оп. 1, 2, 1937–1997. Арк. 54.
[47] Облбюро КП(б)У. Про облтеатр ім. Шевченка. *Більшовик*. 1933. № 294 (314). 30 грудня. С. 3.

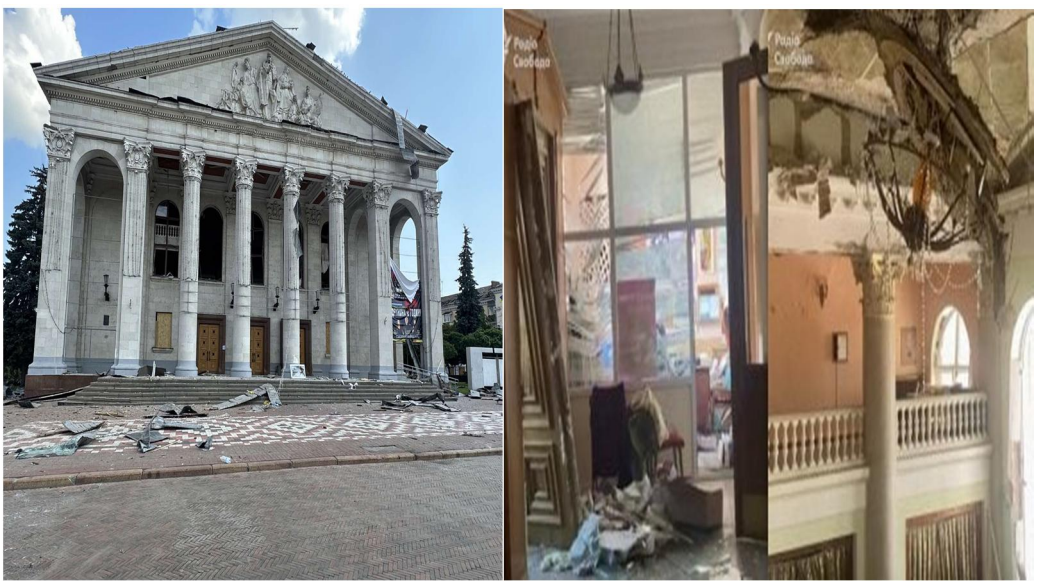
показувати п'єсу «Громадянин світу»[48]; «Приказом № 428 Комитета по делам искусств при Совете министров СССР. 6 августа 1946 г.» у пункті 2 зазначено: «Директорам всех театров после премьеры каждого нового спектакля направлять в Главное Управление Театров Комитета сведения о премьере»[49]; у «Постанові колегії Міністерства культури Української РСР від 28 грудня 1971 р. "Про стан творчої та виробничо-фінансової діяльності Чернігівського обласного музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка"» наголошено на порушенні постанови Міністерства культури УРСР з питань формування репертуару театру, зауваження стосуються української класики – «*забагато*»: твори «У неділю рано зілля копала», «Циганка Аза», «Сорочинський ярмарок», «Сватання на Гончарівці» та ін. «давно втратили свою художню якість», вказано також на недостатній рівень «ідейно-виховної роботи» в колективі тощо. Колегія постановила оголосити директорові-розпоряднику Матвію Олександровичу Абелєву сувору догану та перевести на посаду заступника директора театру[50]. І з такими сторінками історії театру можна ознайомлюватися майже до кінця 70-х рр. XX ст.

У підсумку важливо зазначити, що на окрему увагу заслуговує історія багатьох представників колективу драмтеатру, їхня творча самовіддана праця в різні періоди функціонування театру. Незважаючи на всі труднощі, колектив театру залишався невід'ємною частиною культурної спадщини міста та прикладом того, як мистецтво може допомогти пережити важкі часи. Вистави, опери та оперети, концерти створювали й створюють атмосферу єдності, надихають та мотивують жити й творити.

* * *

На велике релігійне свято – Преображення Господнє (у народі – Яблучний Спас) 19 серпня 2023 р. близько 11:30 рашистські окупанти нанесли ракетний удар по центру міста. Унаслідок терористичного акту постраждало 10 адміністративних будівель, 53 житлові будинки. Чернігівський обласний український музично-драматичний театр ім. Т. Шевченка зазнав повного руйнування даху над всім глядацьким комплексом, руйнування стін на входах до горищ, значних пошкоджень інтер'єрів головного залу, фойє та інших приміщень для обслуговування глядачів. Вибуховими хвилями зруйновані та пошкоджені нещодавно поновлені прикраси інтер'єрів через відшарування гіпсової ліпнини, пошкоджене внутрішнє опорядження стін та стель приміщень, розбиті люстри, які освітлювали глядацьку залу театру та головне фойє, віконні та дверні заповнення (Фото 7). Питома вага відновлювальної вартості орієнтовно в межах 15%[51].

Відремонтуємо й відновимо пошкоджене, та, на жаль, загиблих уже не повернути… 7 загиблих і 174 поранених. Серед них є й діти…



[48] ДАЧО. Ф. Р. 719. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 36.
[49] Там само. Арк. 42.
[50] Там само. Спр. 211. Арк. 1–4.
[51] Рощак О., експерт, спеціалізація: технічне обстеження будівель та споруд класу наслідків (відповідальності) СС3 (значні наслідки). Рішення про видачу сертифікату: 139 від 21.06.2022. Номер сертифікату: АЕ007022.

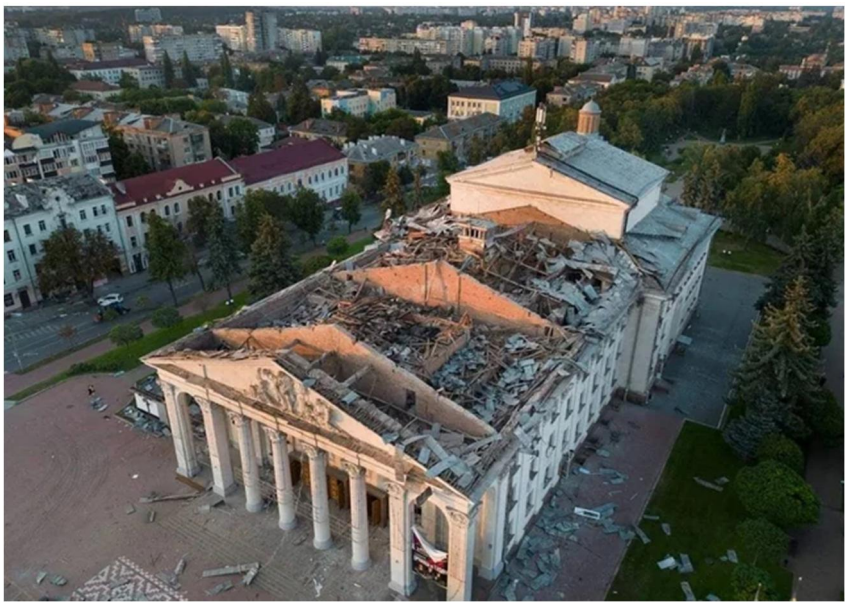


Фото 7. Чернігівський обласний український музично-драматичний театр ім. Т. Шевченка, 19 серпня 2023 р.

Дорохіна Тамара Федорівна – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії, археології та краєзнавства, Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка (Чернігів, Україна).

Dorokhina Tamara – candidate of historical sciences, docent of the Department of history, archeology and local history, A.M. Lazarevsky educational and scientific institute of history and socio-humanitarian disciplines of T. Shevchenko National university «Chernihiv Collegium» (Chernihiv, Ukraine).

E-mail: tamara-turenok@ukr.net

Косаченко Владислав Сергійович – аспірант Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка (вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, 14013, Україна).

Kosachenko Vladyslav – graduate student of the O.M. Lazarevsky Educational and scientific institute of history and socio-humanitarian disciplines of the T.H. Shevchenko National university «Chernihiv Collegium» (53 Hetman Polubotko St., Chernihiv, 14013, Ukraine).

Email: swimminn@gmail.com

TARAS SHEVCHENKO CHERNIHIV REGIONAL ACADEMIC UKRAINIAN MUSIC AND DRAMA THEATRE: HISTORY AND MODERNITY

The purpose *of the article is to analyse the history of the Taras Shevchenko Chernihiv regional academic theater; characterize its cultural and educational activities and the staff of the institution; determine the significance for the local population and Chernihiv oblast in different periods; to get acquainted with challenges that were overcome for the sake of the work of the theater; to comment on the present-day cultural monuments of local importance.* ***The scientific novelty*** *of the article lies in the fact that, based on archival materials, a more complete and systematic coverage of the history of the Chernihiv Drama Theater is proposed.* ***The methodological basis*** *of the work is principles of integrity, systematicity, historicism, and objectivity, thanks to which it was possible to achieve impartiality and ensure the comprehensiveness of the research. During the writing of the work,* ***general methods*** *of research were used: empirical, theoretical, and complex, as well as special methods of scientific research: component analysis, and grouping.* ***Conclusions*** *correspond to the set goal of the research: the history of the Taras Shevchenko Chernihiv regional academic theater from the moment of its foundation in 1926 to the present day. From 1943 to 1959, the theater worked in unsuitable premises, and experienced material difficulties, changes in management and staff, but retained its professional function and continues to be the main cultural and educational center of the city, bringing joy and creative pleasure not only to the Chernihiv region.*

Key words: *architectural monument, drama theater, cultural center, repertoire, reconstruction.*

Дата подання: 4 жовтня 2023 р.
Дата затвердження до друку: 13 грудня 2023 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Дорохіна, Т., Косаченко, В. Чернігівський обласний академічний український музично-драматичний театр імені Тараса Шевченка: історія та сучасність. *Сіверянський літопис.* 2023. № 6. С. 41–51. DOI: 10.58407/litopis.230606.

Цитування за стандартом APA

Dorokhina, T., Kosachenko, V. (2023). Chernihivskyi oblasnyi akademichnyi ukrainskyi muzychno-dramatychnyi teatr imeni Tarasa Shevchenka: istoriia ta suchasnist [Taras Shevchenko Chernihiv regional academic Ukrainian music and drama theatre: history and modernity]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, *6*, P. 41–51. DOI: 10.58407/litopis.230606.